

Néhány óriás és sok kicsi törpe. Magyar civil szervezetek a globális Délen: a kutatás szerepe az eredményesség növelésében

A Few Giants and Many Dwarfs. Hungarian NGOs in the Global South: the Role of Research in Increasing Effectiveness

Buda Gergely, Czina Veronika és Sass Magdolna

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2025.4.5

Összefoglaló: Az ezredforduló óta Közép- és Kelet-Európában jelentősen megnőtt azoknak a civil szervezeteknek a száma, amelyek a globális Délen foglalkoznak. A tevékenységükre, a finanszírozási forrásaikra, a szakpolitikai környezetükre és a kihívásaikra azonban eddig kevés tudományos figyelem irányult. Különösen hiányos a kutatás és a szervezetek gyakorlati munkája közötti összefüggések feltárása. A jelen tanulmány célja ezért, hogy az ezzel kapcsolatos ismeretgyűjtést és elemzések készítését előmozdítsa, elsősorban a globális Délen tevékenykedő magyarországi civil szervezetek kapcsán. Ennek érdekében 2024 márciusa és májusa között félig strukturált interjúkat készítettünk a képviselőikkel, és az így gyűjtött kvalitatív és kvantitatív adatok alapján vizsgáltuk a tevékenységüket, a projekt-előkészítési és -megvalósítási gyakorlatukat. A kutatás során kiemelten fontosnak tartottuk a tudományos elemzés és a gyakorlati tapasztalatok összekapcsolását.

A tanulmány három fő célkitűzése:

- a civil felelősségvállalás és tevékenység láthatóvá tétele: ehhez bemutatjuk, hogy milyen a globális Dél iránti elköteleződés Magyarországon;
- a kutatás szerepének a vizsgálata: azt elemezzük, hogy hogyan befolyásolja a tudományos vizsgálódás a civil szervezetek projektjeinek a sikerességét az előkészítés és az utólagos értékelés szempontjából, ezek után bemutatjuk a legjobb gyakorlatokat és a fejlesztési lehetőségeket;
- szakpolitikai ajánlások megfogalmazása: feltárjuk a szervezetek szükségleteit és a kutatáson alapuló cselekvés lehetőségeit, hogy ezzel támogassuk a hatékonyabb működésüket.

Az eredményeink hozzájárulnak a magyarországi civil szervezetek és a globális Dél kapcsolatának a mélyebb megértéséhez, valamint elősegítik e területen a kutatásalapú döntéshozatalt.

Kulcsszavak: nemzetközi fejlesztés, civil szervezetek, globális Dél, kutatási-gyakorlati együttműködés

Abstract: Since the turn of the millennium, the number of NGOs working in the Global South has increased significantly in Central and Eastern Europe. However, their activities, funding sources, policy environment, and challenges have received little academic attention. In particular, the exploration of the connections between research and the practical work of NGOs is

lacking. The aim of this study is to promote knowledge gathering and analysis in this regard, with primary attention to Hungarian NGOs working in the Global South. To this end, we conducted semi-structured interviews with representatives of these organizations between March and May 2024. Based on the qualitative and quantitative data collected in this way, we examined the organizations' activities, project preparation, and implementation practices. During our research, we considered it particularly important to combine academic analysis and practical experience. Our study pursues three main objectives. Firstly, to make civic responsibility and activity visible – we present the commitment to the Global South in Hungary. Secondly, we examine the role of research – we analyze how scientific research influences the success of NGO projects, both in terms of preparation and ex-post evaluation. Through this, we identify best practices and development opportunities. Thirdly, we formulate policy recommendations – we explore the needs of organizations and the possibilities of research-based action to support their more effective operation. Our results contribute to a deeper understanding of the relationship between Hungarian NGOs and the Global South, and facilitate research-based decision-making in this area.

Keywords: international development, NGOs, Global South, research–practice cooperation

Bevezetés

Az utóbbi években a globális Délen működő nem kormányzati szervezetek (NGO-k) bel-földi környezete jelentősen átalakult, különösen Közép- és Kelet-Európában. Az ezredforduló óta Magyarországon jelentős mértékben megszaporodott a globális fejlesztési kérdésekkel foglalkozó civil szervezetek száma. Ennek ellenére a tevékenységük és az előttük álló egyedi kihívások még mindig alulreprezentáltak a tudományos diskurzusban. A jelen tanulmány ezt a hiányosságot igyekszik orvosolni a nemzetközi fejlesztéssel foglalkozó magyar civil szervezetek hatékonyságának a vizsgálatával, amelyben külön hangsúlyt kap a kutatásnak a működésükben betöltött kritikus szerepe.

A kelet-közép-európai országok, köztük Magyarország nemzetközi fejlesztéspolitikája a hidegháború idején a korábbihoz képest nagymértékben átalakult, majd a poszt-szovjet rendszerváltás és az azt követő európai uniós (EU) integrációs törekvések eredményeként a proaktívabb nemzetközi fejlesztési stratégiák irányába mozdult el. A vonatkozó politikák alkalmazása azonban következetlen volt, mivel sok ország nem tudta a saját gyakorlatát az EU normáihoz igazítani. Ennek következtében a régióban a nemzeti civil szervezetek váltak a fejlesztési politikák javításának a kulcsszereplőivé, de a befolyásukat gyakran korlátozzák a finanszírozási függőségek és az intézményi támogatás hiánya.

A vizsgálatunk során félig strukturált interjúkra épülő kvalitatív módszertant alkalmaztunk a globális Délen tevékenykedő magyar civil szervezetek projekt-előkészítési és -megvalósítási gyakorlatának az elemzéséhez. A kutatásunk során három fő célkitűzésünk volt: be akartuk mutatni, hogy milyen szerepet vállalnak a magyarországi civil szervezetek a globális Délen; górcső alá akartuk venni, hogy a kutatások mennyiben hatnak a projektjeik sikerére; és fel kívántuk tárni a kutatásvezérelt megközelítések beépítésére

vonatkozó lehetőségeiket. E dinamikák mélyebb megértésének az elősegítésével a célunk az, hogy olyan szakpolitikai ajánlásokat adjunk, amelyek támogathatják, megerősíthetik az érintett szervezeteket, és fokozhatják a globális fejlesztési erőfeszítésekhez való hozzájárulásukat.

A tanulmány során elsőként áttekintést adunk a kelet-közép-európai országoknak a nemzetközi fejlesztési tevékenységekbe való bekapcsolódásával foglalkozó szakirodalomról, valamint a civil szervezeteknek a fejlesztési projektek megvalósításában betöltött szerepéről. Ezt a kutatási módszertanunk ismertetése követi. Az empirikus eredményeket négy alfejezetben tárgyaljuk. Az elsőben a hazai civil szervezetekről adunk egy általános képet. Ezt követően bemutatjuk, hogyan tervezik és valósítják meg a projektjeiket a vizsgált szervezetek, s milyen tapasztalatokkal rendelkeznek e téren. A harmadik alfejezetben a kutatási tevékenységnek a civil szervezetek munkájában betöltött szerepét elemezzük. Végül kitérünk arra is, hogy az érintettek milyen támogatási igényeket fogalmaztak meg a működésük fenntartása és fejlesztése érdekében. A tanulmány negyedik fejezete a kutatási eredmények megvitatására és olyan szakpolitikai ajánlások megfogalmazására fókuszál, amelyek a nemzetközi fejlesztésben aktív hazai civil szervezetek támogatását segíthetik elő, különös tekintettel a globális Délen végzett tevékenységekre. A tanulmány a következtetésekkel zárul.

Szakirodalmi áttekintés

Az irodalom áttekintése két célt szolgál: egyrészt bemutatjuk a kutatás és a gyakorlat együttműködésével kapcsolatos eddigi vizsgálódások főbb eredményeit, másrészt ismertetjük a magyarországi fejlesztési segélyezés fejlődésének, helyzetének, szervezeti-intézményi felépítésének és főbb jellemzőinek az alakulását.

Az NGO-k szerepe és a kutatási–gyakorlati együttműködés

A nem kormányzati szervezetek döntő szerepet játszanak a nemzetközi fejlesztésben, gyakran közvetítőként működnek az adományozó ügynökségek és a helyi közösségek között, továbbá tájékoztatják a makroszintű politikai döntéshozatalt,¹ valamint a helyi – déli – civil szervezetek számára biztosított tudásátadásban és kapacitásépítésben is részt vesznek.² A civil szektornak ugyanis megvan az a sajátos képessége, hogy gyorsan, pontosan, releváns szűrővel közvetíti a társadalomban keletkező szükségleteket, igényeket, várakozásokat, konfliktusokat.³

A civil szervezeteknek a nemzetközi fejlesztésben való hatékonyságát számos tényező befolyásolhatja. Christy Cannon Lorgen a civil szervezetek munkájának alakításában a kontextus jelentőségét emeli ki, valamint más szereplőknek – különösen az adományozóknak és a déli civil szervezeteknek – az északi civil szféra és a déli kormányok közötti kapcsolatra való hatását.⁴ Lorgen szerint a tevékenységeket „hiánypótlónak” kell tekinteni – mind a nyújtott szolgáltatások, mind a civil szervezet és a fogadó kormány közötti

kapcsolat vonatkozásában. A civil szervezetek irányítása és felépítése jelentősen befolyásolja a döntéshozatali folyamatokat és az erőforrások elosztását. A rugalmas, decentralizált struktúra fokozhatja a helyi igényekre történő reagálást.⁵ Továbbá a munkatársak készségei és szakértelme kritikus szerepet játszik a fejlesztési tevékenységek hatékony végrehajtásában. A képzési és kapacitásépítési kezdeményezések javíthatják a dolgozók kompetenciáját, ami jobb projekteredményekhez vezet. A helyi közösségekkel, kormányzati szervekkel és nem kormányzati szervezetekkel való együttműködés az erőforrások összevonása, a tudás megosztása és a helyi szakértelem kihasználása révén szintén növelheti a hatékonyságot.⁶

A civil szervezetek a lehetőségeik ellenére számos olyan kihívással néznek szembe, amelyek akadályozhatják a fejlesztési tevékenységek végrehajtásának a hatékonyságát. Először is, a korlátozott finanszírozás és források szűkössége gátolhatja a hatékony projektmegvalósítási képességüket. Sokuk minimális költségvetéssel működik, ami minőségi és területi kompromisszumokhoz vezet.⁷ Másodszor, a hatékonyság hiánya a nem kormányzati szervezeteken belüli, valamint az NGO-k és a donorügynökségek közötti bürokratikus eljárásokból is eredhet. Az összetett jelentéstételi és megfelelési követelmények lelassíthatják a projekt végrehajtását.⁸ Harmadszor, a civil szervezetek gyakran küzdenek azért, hogy a programjaikat a helyi környezethez igazíthassák. A helyi dinamika megértésének a hiánya hatástalan beavatkozásokhoz vezethet.⁹

A kutatás–gyakorlat–együttműködés (*research–practice–collaboration*, RPC) szükségessége a civil fejlesztési szervezetek esetén több tényezőből adódik. A fejlesztési kihívások gyakran kontextusspecifikusak. Az együttműködés biztosítja, hogy a kutatás foglalkozzon a helyi igényekkel és körülményekkel.¹⁰ A közös munka növeli a civil szervezetek kapacitását a kutatás hatékony hasznosítására, és elősegíti a bizonyítékokon alapuló gyakorlat kultúráját.¹¹ Sőt, a kutatásnak a gyakorlatba történő integrálása hatékonyabb beavatkozásokat eredményezhet.¹²

A témával foglalkozó szakértők számos RPC-modellt azonosítottak. A „közös alkotás” (*co-creation*) arra az esetre utal, amikor a kutatók és a gyakorlati szakemberek egyenrangú partnerekként dolgoznak együtt a kutatási folyamat során, s így megosztják egymással a tudásukat és a felelőségeiket.¹³ A „tudásátvitel” (*knowledge translation*) a kutatási eredmények gyakorlatba való átültetésének a folyamatára összpontosít, és gyakran magában foglalja a kutatási eredményeknek a helyi kontextushoz igazítását is.¹⁴ A „részvételen alapuló kutatás” (*participatory research*) során pedig a közösség tagjait és a gyakorlati szakembereket egyaránt bevonják a kutatási folyamatba annak érdekében, hogy az ő perspektíváik és igényeik alakítsák a kutatási menetrendet.¹⁵

Az előnyei ellenére a fejlesztéssel foglalkozó civil szervezetek az RPC alkalmazása során számos kihívással kerülnek szembe. Először is, a kutatók előnyben részesíthetik az elméleti hozzájárulásokat, míg a gyakorlati szakemberek az azonnali, gyakorlati eredményekre összpontosítanak, ami feszültségekhez vezet az együttműködésben.¹⁶ A korlátozott finanszírozás és idő az akadály lehet annak, hogy a civil szervezetek értelmes kutatási partnerségeket alakítsanak ki.¹⁷ Továbbá előfordulhat, hogy a civil szervezeteken

és az akadémiai intézményeken belüli szervezeti kultúra és struktúrák nem kedveznek az együttműködési erőfeszítéseknek.¹⁸ Egy 2024-ben megjelent cikkükben Priyanka Brunese és szerzőtársai azt elemezték, hogy a nemzetközi fejlesztésben részt vevő elméleti és gyakorlati szakembereknek milyen kihívásokkal kell szembenéznük az eltérő világ-nézet, szervezeti kultúra és prioritások miatt.¹⁹ Az akadályok közé tartoznak a kulturális különbségek, az egymásnak ellentmondó ösztönző struktúrák, valamint a kutatás finanszírozásával, tulajdonjogával és ismertetésével kapcsolatos problémák. Míg a teoretikusok az elméletre és a publikációkra fókuszálnak, addig azok, akik a gyakorlat oldaláról közelítik meg a problémát, a szolgáltatási célokat helyezik előtérbe – ami megnehezíti az együttműködést. A pénzügyi megállapodások gyakran marginalizálják az utóbbi szakembereket a kutatásban, ami hatalmi egyensúlyhiányokat és feszültségeket teremt, és ezzel hátráltatják a hatékony együttműködést és a kutatás gyakorlati alkalmazását.

A szakirodalom számos stratégiát javasol arra vonatkozóan, hogyan tudnák javítani az RPC-t a civil fejlesztési szervezetek. Például a kutatók és a gyakorlati szakemberek közötti szoros kapcsolatok és kölcsönös tisztelet kialakítása kulcsfontosságú.²⁰ A kutatási módszereknek a gyakorlat valóságához történő adaptálása megkönnyítheti az együttműködést, és növelheti a relevanciát.²¹ Továbbá a kutatási folyamat során a két fél közötti folyamatos kommunikáció és visszajelzés segít a célok és az elvárások összehangolásában.²² Brunese és társai az említett írásukban azt is megállapították, hogy az együttműködésekben rejlő lehetőségek maximalizálása érdekében fontos, hogy a kutatók és a gyakorlati szakemberek percepciójának központjában a közös munka értékteremtő volta álljon, és pozitív partneri tapasztalattal rendelkezzenek. Ha valamelyik fél nem ismeri fel a szakmai fejlődése előnyeit, vagy ha a közös munka stresszes, az negatívan befolyásolhatja a jövőbeni együttműködések valószínűségét.²³

Összességében elmondható, hogy a sikeres RPC jobb programeredményeket, fokozott szervezeti tanulást és nagyobb közösségi elkötelezettséget eredményezhet.²⁴ Az esettanulmányok azt mutatják, hogy ha a civil szervezetek hatékonyan integrálják a kutatást a gyakorlataikba, akkor jobban felkészültek lesznek arra, hogy összetett társadalmi problémákat kezeljenek, és a változó kontextusokhoz alkalmazkodjanak.²⁵

Közép- és Kelet-Európa szerepe a nemzetközi fejlesztési segélyezésben

A kelet-közép-európai országoknak a nemzetközi fejlesztéspolitikában való részvétele igen visszafogott volt a hidegháború idején. Magyarország esetében az 1956-os forradalom leverése utáni diplomáciai elszigeteltségből való kitörésnek és a távoli országokkal folytatott kereskedelmi és politikai kapcsolatok – részben ideológiai szempontok alapján történő – fejlesztésének az eszközöként szolgált a globális Déllal való kapcsolatfelvétel, amely az 1950-es évek végén vette kezdetét. Az aktív időszak a hetvenes évekig tartott.²⁶ Az akkori erőfeszítések fontos földrajzi célpontja a szubszaharai Afrika volt.²⁷ A hidegháború ellenére Magyarország két területen végzett élénk – az adott kor ideológiai követelményeinek megfelelő – nemzetközi fejlesztési együttműködési, azaz NEFE-tevékenységet:

a „szakmai segélyezés” (amelynek a vonatkozó szakértői és oktatói feladatait elsősorban a szakember-közvetítés céljára létrehozott, s arra kizárólagos joggal felruházott TESCO Nemzetközi Műszaki Tudományos Együttműködési Irodán keresztül végezték), valamint több fejlődő, baráti ország ösztöndíjas fiataljainak a magyarországi felsőfokú képzése terén. Az 1962-ben alapított TESCO 1990-ig mintegy hatezer hazai szakembert alkalmazott a világ ötven különböző országában.²⁸

Mivel a Szovjetunió felbomlása után megindult a korábban támogatott országok Nyugat felé való közeledése, az Európai Uniónak kulcsszerepe volt a kelet-közép-európai (KKE-) országok, köztük Magyarország nemzetközi fejlesztési politikájának az „újraindításában”. Bár e szakpolitikai terület európaivá válása megkezdődött, annak a sikeressége vitatható, és az érintett államok nem feltétlenül követték az EU által kínált szocializációs folyamatokat. Ennek okai között lehetnek az új tagállamoknak a fejlesztési vívmányok (*acquis*), illetve rendelkezések legitimitásával kapcsolatos bizonytalan percepciói, a nemzetközi fejlesztési tevékenységek iránti alacsony belföldi érdeklődés és az azokkal való azonosulási képesség, valamint az e területen tevékenykedő „normavállalkozók” (*norm entrepreneur*) következetlenségei is.²⁹ A donori szerep, nem meglepő módon, felkészületlenül érte a nemzetközi fejlesztési együttműködéssel foglalkozó hazai intézményeket és szakembereket. Az új tagországokkal szemben sürgető, de nem kellően részletes politikai elvárások felgyorsították a vonatkozó stratégiák kidolgozását, azonban e területen – más szektoroktól eltérően – nem állt rendelkezésre szakmai jellegű, gyakorlatias segítség, hiszen a nemzetközi normák alkalmazásának nem létezik egy egységesen elfogadott modellje.³⁰ Sok más szakpolitikához hasonlóan a nemzetközi fejlesztés terén is hatékonyabb volt az előcsatlakozási, mint a csatlakozás utáni feltételrendszer. Bár a KKE-országok kötelezettséget vállaltak, hogy segélyeket fognak nyújtani a fejlődő országoknak, de az EU-csatlakozásuk után nem sok minden történt e szakpolitikai terület továbbfejlesztése érdekében.³¹

A csatlakozási tárgyalások során a kelet-közép-európai tagjelölt államoknak hivatalos fejlesztési támogatási (*Official Development Assistance*, ODA) szakpolitikákat kellett kialakítaniuk, de az azok lényegére, a szervezetük *know-how*-jára és az azok biztosítását célzó erőforrásokra vonatkozó részletek meghatározatlanok voltak.³² Ezért az ODA-szakpolitikák kialakítását a csatlakozó országok „adminisztratív tehernek” tekintették. Érdemes megjegyezni, hogy e szakpolitikai terület a csatlakozás során nem jelentett feszültségforrást, nem tartozott a legtöbbet vitatott vívmányok közé, és nem is volt komoly hazai ellenzéke.³³ A Csehországgal, Magyarországgal, Lengyelországgal és Szlovákiával foglalkozó kutatások feltárták, hogy a V4-ek a csatlakozás után nem sokat tettek a fejlesztési vívmányok betartása érdekében. Afrika általában nem a segélyeik fő célterülete, mert azok főleg az exporthoz kötődtek, és nem szívesen vettek részt a közös szakpolitikai programok szervezésében sem.³⁴ Ezt az attitűdöt „sekély” európaizációnak is hívja a szakirodalom.³⁵

A kelet-közép-európai donorországok segélyelosztása tekintetében a kutatások azt mutatják, hogy a segélynyújtás fő meghatározó tényezője a földrajzi közelség (az előnyben részesített segélyezési célterületük a Nyugat-Balkán és a posztszovjet térség),

a történelmi kapcsolatok és a nemzetközi kötelezettségek.³⁶ A szükséglet- és érdemalapú allokáció ezen adományozók körében nem általános.³⁷ Szent-Iványi Balázs szerint a V4-országok nemzetközi fejlesztéspolitikáját nagyban befolyásolja a kommunista múltjuk és a Szovjetunió felbomlása utáni átmenet, így még hosszú út áll előttük, amíg a segélypolitikájukat a nemzetközi normákkal harmonizálni tudják.³⁸

A KKE-országokban a nemzeti nem kormányzati fejlesztési szervezetek (NGDO-k) a legjelentősebb „normavállalkozók” e szakpolitikai területen, ami azt jelenti, hogy képesek a kormányoknál lobbizni és az uniós szabályok végrehajtását szorgalmazni. Ugyanakkor a kezük annak ellenére is meg van kötve, hogy állami források kedvezményezettjei, mert „csupán” fejlesztési projekteket valósítanak meg, így a kormányokra gyakorolt befolyásuk korlátozott lehet.³⁹ Az állami finanszírozástól való függésük pedig azért lehet problémás, mert kulcsszerepet játszanak a fejlett országok külsegélyezési politikájában: általában ők hajtják végre a fejlesztési projekteket a kedvezményezett országokban, képesek a saját kormányuk fejlesztési politikáinak a nyomon követésére, és szerepük van abban, hogy felhívják a hazájuk közvéleményének figyelmét a nemzetközi fejlesztés és a külföldi segélyek fontosságára.⁴⁰

Sajnos a V4-országok civil szervezetei nem elég erősek ahhoz, hogy betöltsék az említett szerepeket. A szocialista korszakban alapvetően nem léteztek, és bár a rendszerváltás után kezdtek újra kialakulni, még nem erősödtek meg eléggé a hatékony működéshez.⁴¹ Emiatt a visegrádi országok legerősebb civil fejlesztő szervezetei vallási hátterűek. Az egyházak a szocializmus idején is végezhettek segélyező munkát, így a tapasztalataik nagyon fontosak e téren.⁴² Jó példát jelentenek erre az olyan szervezetek, mint a Magyar Ökumenikus Segélyszervezet vagy a Magyar Baptista Szeretetszolgálat, amelyek a Magyarországon kívül élő magyarokat és a menekülteket is segítik, különösen a Balkánon, valamint Közép- és Dél-Ázsiában.⁴³ A magyar kormány által a globális Délen folytatott segélyprogram a keresztények támogatását célozza – az egyházak aktív részvételével.⁴⁴ A nagy egyházakhoz tartozó civil szervezetek tevékenysége azonban eltér a V4-országok más civil szervezeteitől, amelyek gyengébbek és jobban függenek az állami finanszírozástól. Egy másik V4-es jelenség, hogy az állampolgárok számára nem feltétlenül magától értendő a nemzetközi segélynyújtó szervezetek tevékenységének a támogatása, mert nem értik, hogy miért kell a hazájuknak adományozói szerepet vállalnia, miközben önmagukat és a régiót is szegénynek, felzárkóztatandónak tekintik.⁴⁵

A magyar fejlesztési segélyek rendszere

A magyar nemzetközi segélyezési rendszerben az OECD Fejlesztéstámogatási Bizottságához (*Development Assistance Committee, DAC*) tartozó országokban tevékenykedő helyi – déli – civil szervezetek támogatása gyakoribb, mint a magyarországi szervezetek saját programjainak a közvetlen finanszírozása. A civil szervezeteknek nyújtott magyar segélyek jelentős része (85 százaléka) a kormányzati szervek által meghatározott prioritásokhoz igazodó programokra irányul, nem pedig az azok önálló fejlesztési

tevékenységének a támogatására⁴⁶ – annak ellenére, hogy ők rendelkeznek a nemzetközi fejlesztési tevékenységekben való részvételhez szükséges tapasztalattal és kompetenciákkal.⁴⁷ Magyarországon az állami támogatások felügyeletéért felelős végrehajtó hivatal a 2019-ben létrehozott *Hungary Helps* Ügynökség, amelynek a működését a Külgazdasági és Külügyminisztérium felügyeli. Az ügynökség eleinte csak a humanitárius területért és az üldözött keresztény közösségek megsegítéséért volt felelős, de mára a nemzetközi fejlesztési együttműködés irányítása is a feladata.⁴⁸ A *Hungary Helps* a civil szervezetek felé is nyitott, de eddig jellemzően nyílt pályázati kiírás nélkül nyújtott támogatást nekik, amely kevésbé átláthatóvá és kiszámíthatóvá tette a támogatási rendszert. Mind a Külgazdasági és Külügyminisztérium, mind az ügynökség azt kommunikálja, hogy a jövőben pályázati felhívások révén egyre több civil szervezet bevonását tervezik.⁴⁹

A kelet-közép-európai országok civil szervezetei azért is hátrányos helyzetben vannak a nyugat-európai társaikhoz képest, mert nem mindig rendelkeznek a fejlődő országokban szerzett megfelelő tapasztalattal, sem a szükséges pénzügyi stabilitással, ezért kevésbé jogosultak az uniós pályázatokon való indulásra és az EFA (Európai Fejlesztési Alap) támogatásaira. Egy lehetséges megoldásként ezért a V4-országokban érdekképviseleti platformokat hoztak létre azzal a céllal, hogy az érdekeiket a saját kormányukkal szemben és a nemzetközi szervezetekben is érvényesíteni tudják. A HAND Nemzetközi Humanitárius és Fejlesztési Civil Szövetség⁵⁰ nevű ernyőszervezet Magyarországon 2002-ben jött létre, amely azóta is a fejlesztési és humanitárius tevékenységet folytató magyar civil szervezeteket képviselő testület – hazai és nemzetközi szinten egyaránt.⁵¹ 2025 októberében a HAND-nak 14 állandó tagja volt. A legtöbbjük kis szervezet, nagyon alacsony éves költségvetéssel és létszámmal. Maga a HAND egy 6 fős irodát üzemeltet, de a foglalkoztatottak száma folyamatosan nőtt az utóbbi években. A munkatársak főként az adománygyűjtő tevékenységek megszervezéséért felelősek. A pénzügyi küzdelmeik eredményeként a szervezet az elmúlt évtizedekben egyre aktívabbá vált, s meghatározó szerepet játszik Magyarország nemzetközi fejlesztési segélyei lebonyolításában. Ennek során át tudják venni a legjobb nemzetközi gyakorlatokat, hiszen tagjai a CONCORD-nak (a Fenntartható Fejlődésért és Nemzetközi Együttműködésért Dolgozó NGO-k Európai Szövetsége), a civil társadalom érdekeinek adnak hangot a Külgazdasági és Külügyminisztériummal folytatott dialógusban, valamint a magyar NGO-k véleményét képviselik a nemzetközi tisztségviselők és civil szervezetek felé (közhasznú munkavégzés, közjóléti munka). A HAND munkacsoportokat is létrehozott, amelyek konstruktívan hozzájárulhattak a hivatalos magyar fejlesztéspolitika megfogalmazásához. A Civil Tanácsadó Testület (*Civil Advisory Board*, CAB) keretében a HAND tagjainak lehetőségük nyílt a magyar fejlesztési ellenőrzési tervekre (*development control plans*, DCP) vonatkozó jogszabályokkal kapcsolatos véleményalkotásra.⁵²

1. táblázat

A magyar állami támogatásból civil szervezeteken keresztül megvalósuló projektek száma („projekt típusú beavatkozások”) földrajzi régióként, 2020, 2021⁵³

Régió	2020	2021	Összesen
Európa	63	49	112
A Szaharától délre	12	16	28
Közel-Kelet	6	8	14
Dél- és Közép-Ázsia	2	12	14
Távol-Kelet	2	3	5
Nem definiált	1	1	2
A Szaharától északra		1	1
Csendes-óceáni régió		1	1
ÖSSZESEN	86	91	177

A magyar civil szervezetek által folytatott fejlesztési munka célterületein megvalósuló tudományos tevékenységet illetően Kiss Judit kutatása⁵⁴ azt állapította meg, hogy az adatgyűjtés rendkívül nehéz „a kormányzati adatszolgáltatás, az adathiány és az inkonzisztencia miatt”.⁵⁵ Jelentős erőfeszítésekre van szükség, ha Magyarország nemzetközi fejlesztési együttműködési tevékenységével kapcsolatos adatokhoz szeretnénk hozzájutni: a telefonos és e-mailes adatgyűjtés időigényes, a közzétett hivatalos adatok pontossága megkérdőjelezhető és nehezen összehasonlítható, ráadásul a magyar érintettek terminológiája következetlen és nem átlátható.

Módszertan

A tanulmányunkat megalapozó adatgyűjtés 2024 márciusa és június között zajlott. A kutatásban 16, a globális Délen működő magyar civil szervezet, a hazai érintett NGO-k megközelítőleg 70-80 százaléka vett részt (2. táblázat). Az adatgyűjtéshez kérdőívet dolgoztunk ki, amely az általános szervezeti adatokra (működési idő, aktív munkaerő, működési területek stb.), a projektek tervezésére és megvalósítására, a kutatásnak az adott civil szervezet működésében betöltött szerepére és relevanciájára, valamint a finanszírozásra vonatkozó kérdésekből állt. A válaszadás önkéntes alapon történt. Az interjúk többsége személyesen, néhány pedig online készült. Amennyiben azt kérték, a válaszadóknak lehetőségük volt írásban is válaszolni.

2. táblázat

A kutatásban részt vett civil szervezetek listája

Szervezet	Weboldal
ADRA Adventista Fejlesztési és Segély Alapítvány	www.adra.hu
Afréka Alapítvány	www.afreka.hu
Afrika Másként Alapítvány	https://www.africanotherway.com/
Szívemben Született Afrika Egyesület	https://www.szivembenafrika.org
Közel Afrikához Alapítvány	https://kozelafrikahoz.hu/
Afrikaért Alapítvány	https://afrikaert.hu/en/home/
Baptista Szeretetszolgálat	https://www.baptistasegely.hu/
Magyar Máltai Szeretetszolgálat	https://nemzetkozi.maltai.hu/
Ökumenikus Segélyszervezet	segelyszervezet.hu
Magyar Vöröskereszt	voroskereszt.hu
IMRO Alapítvány	https://www.imrofoundation.org/
Jane Goodall Intézet	https://www.janegoodall.hu/
Kultúrafrika Alapítvány	http://afrikaexpo.hu/
Lepramisszió	https://www.lepramisszio.hu/en/
Kincs Ő – NestingPlay	https://www.nestingplay.com/
Földkelte Kulturális és Környezetvédelmi Egyesület	https://www.planetrise.org/

Az adatgyűjtési fázist követően megtörtént az eredmények elemzése és tematikus klaszterekbe rendezése.

Kutatási eredmények

A jelen tanulmányunkban a kutatási tevékenységeknek a globális Délen fejlesztő munkát végző magyar civil szervezetek működésében való jelenlétét és relevanciáját kívánjuk górcső alá venni. Ehhez először röviden összefoglaljuk a kutatásunk főbb eredményeit. Mindenekelőtt a témában érintett magyar NGO-kat mutatjuk be egy általános áttekintés keretében. Ezt követően a fejlesztési projektek tervezésével és végrehajtásával kapcsolatos tudnivalókat, majd a kutatási tevékenységek szerepét és relevanciáját ismertetjük. Végül felsoroljuk a kutatásban részt vett szervezetek képviselői által megfogalmazott legfontosabb problémákat és támogatási igényeket.

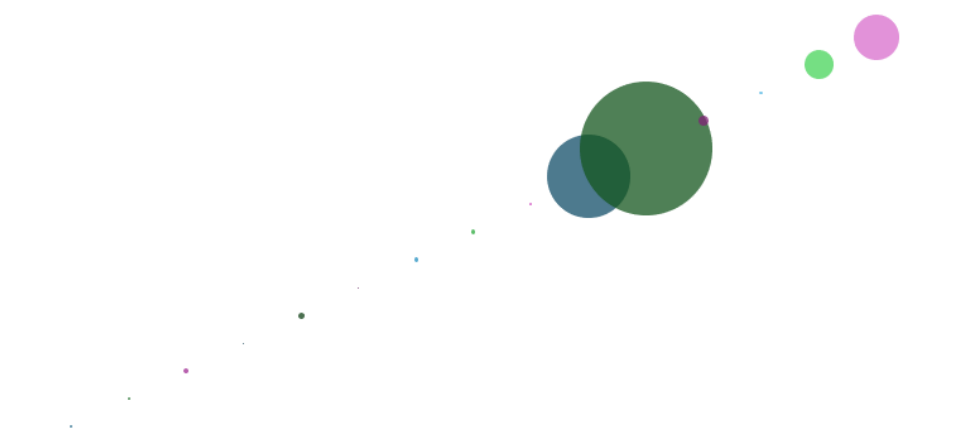
Általános áttekintés

A releváns magyar civil szervezeti szcéna legszembevetőbb jellemzője a sok szempontból kiegyensúlyozatlan struktúra, amely e dolgot is ihlette. A működési idejük alapján a legtöbb szervezet viszonylag fiatal. Bár a legrégebbit (Magyar Vöröskereszt) 144 éve alapították, a legfiatalabbat mindössze 5 éve. A 2024-es adatfelvétel időpontjában az átlagos „életkoruk” 27,5 év, míg a medián csak 18 év volt.

A költségvetésük és a pénzügyi kapacitásuk kéz a kézben jár a működési idejükkel. A tizenhat civil szervezetből álló mintánk három „óriás”, egy „fél óriás” és sok „törpe” szervezetből áll. Nagyon beszédes, hogy az átlagos bevételük 2022-ben 8,182 millió forint (kb. 21.000 euró) volt, míg a költségvetés mediánja mindössze 85 millió forint (kb. 220.000 euró). Az 1. ábra az óriások és a törpék költségvetésének a viszonylagos nagyságát mutatja be. Ezzel a kiegyensúlyozatlan szerkezettel kapcsolatos fontos meglátás a 10. válaszadótól származik: „A Vöröskereszt kivételével a legnagyobb magyar segélyszervezetek az egyházak. Ez más országokban nem így van.” Ez összhangban van a HAND Szövetség 2024-es *AidWatch*-jelentésével,⁵⁶ amely szerint a civil szervezeteknek nyújtott kormányzati támogatás erősen koncentrált: 2016 és 2020 között a teljes összeg 71 százaléka két civil szervezethez került – a forrásokat elsősorban a Vajdaságban és Kárpátalján tudták felhasználni.

1. ábra⁵⁷

A vizsgált civil szervezetek 2022-es bevételeinek aránya: néhány óriás és sok kicsi törpe

Egy másik fontos megállapítás, hogy a működési térségek közül kiemelkedik Afrika (lásd 2. ábra). Ez a tény azért érdekes, mert Magyarországnak nincs ottani gyarmatosítói múltja, ugyanakkor a hatvanas-hetvenes években a szubszaharai Afrika volt a magyar fejlesztési segélyek egyik fő földrajzi célpontja.⁵⁸ Simon Lightfoot és Szent-Iványi Balázs szerint a

V4-országok viszont a nemzetközi segélyezési tevékenységüket nem Afrikára összpontosítják.⁵⁹ A volt szocialista tömb tagjaiként a magyar civil szervezetek is Közép-Ázsia országaiba tehették volna át a fő tevékenységüket, ez azonban nem igazán történt meg – ami a KGST-n belüli, „mesterségesen fenntartott barátságok” egyik bizonyítékának tekinthető. Afrika jelentőségét az is alátámasztja, hogy a magyar külügyi tárca vezetője már 2008-ban bejelentette, hogy a hazai fejlesztési együttműködés a szubszaharai régióra koncentrálni fog, ⁶⁰ továbbá ebbe a tervbe illeszkedett a későbbi kormányzatok globális és déli nyitási törekvése is.⁶¹

A válaszadóink inkább a személyes érdeklődésük, az utazási tapasztalataik és a nyelvtudásuk (angol) alapján választottak a működésükhöz afrikai országokat. Az érvelésük összecseng John-Michael Davies és Liam Swiss megállapításaival, akik a kanadai civil szervezetek közötti segélyelosztási motívumokat vizsgálták.⁶² Az indítékokat igény, érdek, önérdek, kényelem és kontrolltényezők alapján értékelték. A célország nyelve és az ott működő civil szervezetek száma azon kényelmi szempontok közé tartozik, amelyek döntően befolyásolják a segélyek célterületének a megválasztását.⁶³ A közös helyi domináns vallásról is szó esik Davies és Swiss tanulmányában – és a magyar civil szervezetek esetében éppen az lehet a magyarázata az afrikai államok melletti döntésnek, tekintettel arra, hogy – amint arról szó volt – a nagyobb magyar segélyszervezetek többsége egyházi háttérű. Egy másik hazai motiváció az Afrikából érkező migráció csökkentésére irányuló kormányzati szándékhoz köthető.⁶⁴

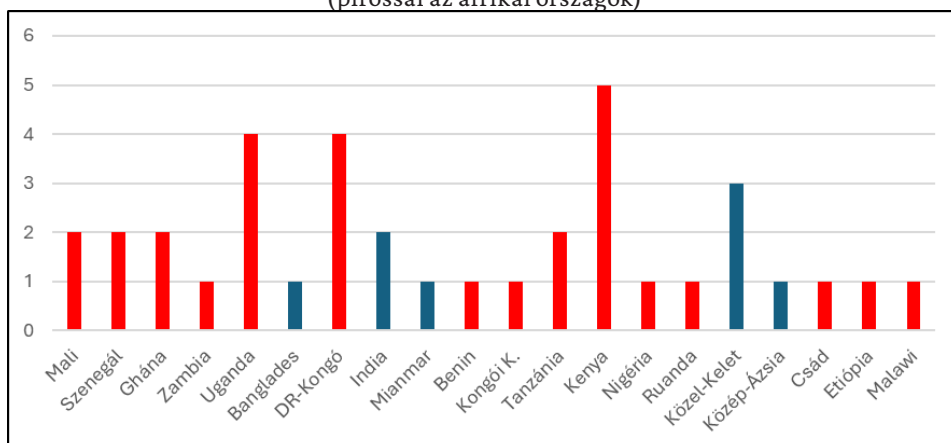
A működési országokra vonatkozó interjúink eredménye a HAND Szövetség által megfigyelt általános tendenciát tükrözi. A 2020-ban és 2021-ben Magyarország által regisztrált 177, civil szervezeteken keresztül megvalósult projekt közül a legtöbb, 112 (63%) európai államba jutott: a többségük Szerbiába (70) és Ukrajnába (34). Kontinensünket a szubszaharai afrikai térség követte: az ott végrehajtott 28 projekt 60 százaléka (16) három országra jutott (Mali, Kongói Demokratikus Köztársaság, Kenya). Ez arra utal, hogy az ottani tevékenységek földrajzilag meglehetősen koncentráltak.⁶⁵

A tematikus területek közül az oktatás és képzés a leggyakoribb tevékenység, azt követik az infrastruktúra-fejlesztési és a humanitárius segítségnyújtási projektek. Az egészségügyi és a környezetvédelmi tevékenység aligha különíthető el az utóbbi két kategóriától, így többnyire azokba sorolható. A globális Délen végzett munka mellett a legtöbb szervezet az adománygyűjtés és a láthatósága növelése érdekében tájékoztató, érzékenyítő és figyelemfelkeltő tevékenységet folytat Magyarországon.

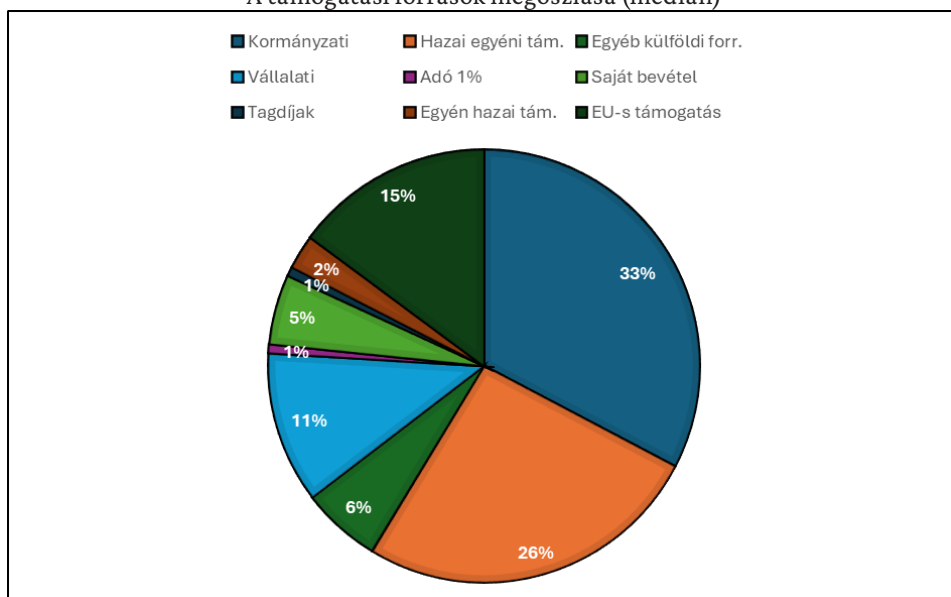
Az is nagyon fontos jellemző, hogy e szervezetek zöme nagymértékben függ az állami finanszírozástól: a kutatásba bevont NGO-k válaszai szerint az állami támogatás arányának a mediánértéke 44 százalék. Egy másik jelentős rész (35 százalék) egyéni adományokból származik. A vállalati támogatás kiemelt szerepet játszana e szervezetek számára, és a legtöbben a jövő stabil finanszírozása érdekében követendő stratégiai irányként beszélnek róla. A jelenlegi mértéke tekintetében azonban nagy a szórás: a vállalati támogatásban részesült nyolc szervezet esetében a legmagasabb érték 50, a legalacsonyabb 3 százalék volt (medián: 15%). Uniós forrást csak két válaszadó említett, amelyek aránya az egyikük esetében 2, a másikéban 40 százalék körüli volt.

2. ábra⁶⁶

A vizsgált civil szervezetek tevékenységi országai a projektek száma szerint
(pirossal az afrikai országok)

3. ábra⁶⁷

A támogatási források megoszlása (medián)

A projektek tervezése és végrehajtása

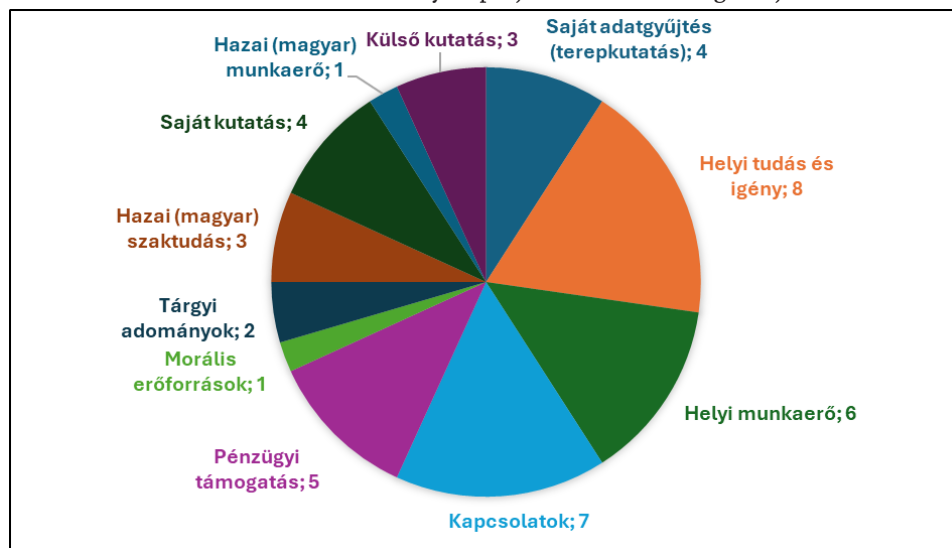
Az érintettek a projektjeik helyszínét jellemzően a személyes és a szervezeti kapcsolataik alapján választják ki (gyakran partnerszervezeten keresztül). A legtöbbjük alulról felfelé építkező megközelítést alkalmaz az új projekt kidolgozásakor, s azt a (saját terepbejárások vagy a helyi partnerek információi alapján) felmért helyi igények és finanszírozási lehetőségek vezetik. Ahogy a 13. válaszadó egyértelműen megfogalmazta: „Fontos figyelembe venni, hogy az adott fejlesztési irány megfelel-e a helyi igényeknek, vagy már nincs rá szükség – függetlenül a [korábbi] sikertől vagy kudarctól.” Hasonló hozzáállást tükröz a 2. válaszadó véleménye is: „A helyi közösség információi, tapasztalatai, a »Mire van szükség?« kérdés a legfontosabb.”

Bár csak két válaszadó említette, de a „helyi partnerek minősége” kiemelt szempont egy-egy új projekt kiválasztásában és potenciális sikerében. Ahogy ezt az egyik válasz pontosan leírja: „Egy projekt sikerében nem az ország számít, hanem a helyi közösség és annak a motivációja”(8. válaszadó).

A 4. ábra a projekttervezés és -végrehajtás során felhasznált erőforrásokat mutatja be. A lokális (tudás, munkaerő, kapcsolatok) – a fentebb leírtakkal összhangban – kulcsszerepet tölt be már a finanszírozási lehetőségek előtt is. Ahogy az 5. válaszadó fogalmazott: „A helyi igények és a hazai elképzelések találkozása után készül el a projekt vázlata, s ahhoz keresünk támogatási forrást (pályázati pénzt vagy magánadományt).”

4. ábra⁶⁸

A hasznosított erőforrások aránya a projekttervezés és -végrehajtás során

A kutatáshoz (külső kutatás, saját kutatás vagy adatgyűjtés) kapcsolódó forrásokat csupán néhány válaszadó, a minta egynegyede említette. Ez elvezet bennünket a következő alfejezethez, amely a kutatás szerepére összpontosít.

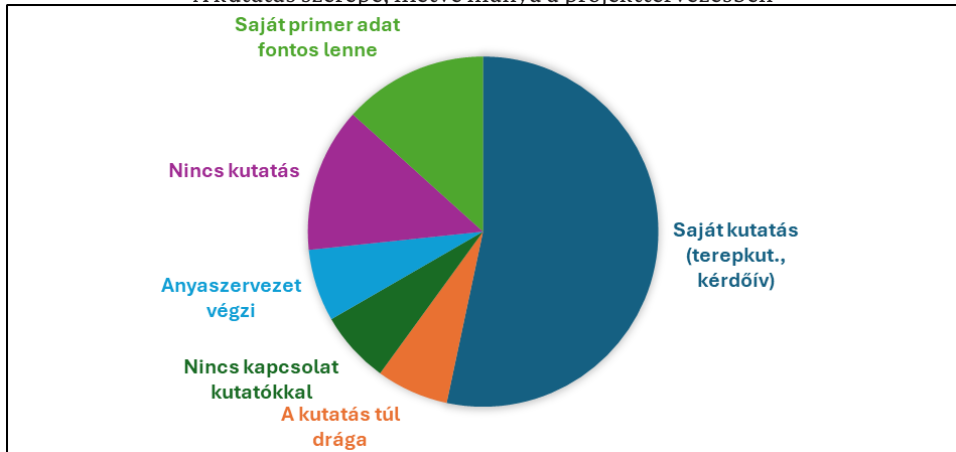
A kutatás szerepe és relevanciája (vagy hiánya)

Általánosságban kijelenthető, hogy a költségvetés nagysága határozza meg, hogy a kutatási tevékenység beépíthető-e abba, és hogy milyen mértékű támogatást kapnak onnan a vizsgált civil szervezetek a munkájukhoz. A fent említett „óriások” különböző kutatási tevékenységet is folytathatnak és folytatnak úgy előzetesen, mint utólag, tehát a projektjeik előkészítésére, végrehajtására és értékelésére – akár saját kutatócsoportok által, akár külső kutatások alapján. Ezzel szemben a „törpék”, a kisebbek nem rendelkeznek anyagi forrásokkal és kutatási kapacitással: „Mivel az drága, a kutatókkal nincs kapcsolatunk, legfeljebb önkéntes alapon” (1. válaszadó).

A 7. válaszadó oktatási és gyermekgondozási projekteket vezet Kenyában, és a véleménye egyértelműen a kutatás fontosságára hívja fel a figyelmet: „Nehéz nyomon követni egy támogatott gyermek egészségének a változását és az oktatási előrehaladását. Rendszeres mérésekre és adatgyűjtésekre is szükség lenne a projekt előtt, alatt és után. Így hatékonyan végezhetnénk a munkánkat. Ez nemcsak a finanszírozásról szól, hanem a kutatási kapacitásról is.”

5. ábra⁶⁹

A kutatás szerepe, illetve hiánya a projekttervezésben

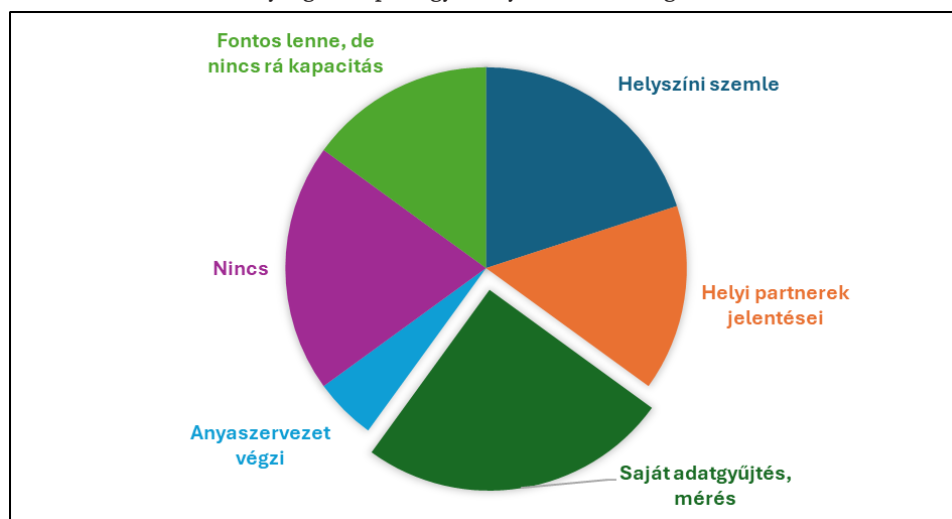
Nyilvánvaló, hogy a kutatás egy projekt előkészítési szakaszában játszik leginkább szerepet. A terepbejárás során végzett felmérést, konzultációt azonban mégis csupán a válaszadók fele említette kutatási tevékenységként (5. ábra). A monitoring, az értékelés és

a nyomon követés tekintetében a szervezetek mindössze egynegyedének van kapacitása és finanszírozása adatgyűjtésre és mérésre (6. ábra).

Közéjük tartozik az egyik nagy egyházhoz kötődő szervezet, amely egy nemzetközi munkacsoportot alkalmaz a kutatási feladatokra, s a résztvevők számára fontos a tudományos igényesség, továbbá PhD-fokozattal rendelkező munkatársak bevonása. Ökkészítik el a különböző projektek megvalósíthatósági tanulmányait és értékelését. A szervezet szorosan együttműködik egy magyar egyetemmel, továbbá saját folyóirattal rendelkezik, amelyben a fejlesztési támogatási projektekkel kapcsolatos cikkek is megjelennek. Ahogy az interjúalany fogalmazott: „Ez [ittthon] egyedülálló, és az egyik erőssége ennek a civil szervezetnek”. Ezzel közvetve megerősítette azt a véleményünket, hogy Magyarországon a nemzetközi fejlesztés terén hiányzik a kutatási tevékenység és a más civil szervezetekkel való kapcsolattartás.

6. ábra⁷⁰

A kutatási tevékenység szerepe vagy hiánya a monitoring és az értékelés során

Támogatási igények

Nem meglepő, hogy a válaszadók által egyértelműen a leggyakrabban említett igény a stabilabb finanszírozás volt – nemcsak a speciális projekteké, hanem az általános működésé is. Mint fentebb arról már szó volt, a kutatási tevékenység hozzájárulhat a hatékonysághoz, de a lehetősége nagymértékben az anyagi helyzettől függ. Egy másik, sokszor felmerült fontos problémát az adminisztrációs kötelezettségekkel járó magas terhek jelentik, amelyeket egyszerűbbé, az adott civil szervezeti szcénára szabottá kellene tenni.

Ez nemcsak pénzügyi beszámolási, hanem együttműködési szempontból is fontos lenne. Ahogy ezt a 14. válaszadó megfogalmazta: „Nem bízhatunk meg más országból származó partnerszervezetet egy projektben való közreműködéssel, mert nem tudnak a magyar szabályok szerint elszámlolni. Szóval jó lenne néhány dolgot kiszervezni egy helyi végrehajtó partnernek, de ez nagyon nehéz.”

Hárman a vonatkozó magyar szakpolitika-alkotással kapcsolatos problémákra is rávilágítottak. 9. válaszadó: „Kérdéses a politika megalapozottsága például a tekintetben, hogy a magyar állam mely országokban ad támogatást az ottani szereplőknek [a *Hungary Helps*en keresztül]. Mi nem veszünk részt [ennek az eldöntésében], pedig a terepen vagyunk, és ott dolgozunk az emberekkel.” 5. válaszoló: „Jó iránynak tartjuk, hogy a *Hungary Helps*-pályázatok esetében látszik az uniós pályázati rendszer átvételére való törekvés. Mivel azonban a hazai költségvetési szabályozás éves szintű volt, nagyon nehéz nagyobb, 1 évnél tovább tartó projekteket elindítani és működtetni, ugyanis azok finanszírozása teljesen bizonytalan.” Továbbá, ahogy a 11. válaszadó kiemelte: „A tervezhetőség és az anyagi források problémája [miatt] a *Hungary Helps* működését hektikusnak látjuk. Nincs hosszú távon kiszámítható keret, ezért nehéz a megvalósítás.”

Az OECD DAC országai közül Magyarország vegyesen teljesít a civil szervezeteknek nyújtott támogatás tekintetében, mind abszolút értékben, mind a kétoldalú nemzetközi fejlesztési együttműködés arányában. A HAND által elemzett adatok azt mutatták, hogy míg a nagy nyugati donor-, illetve a visegrádi DAC-országokban észrevehető egy bizonyos egyensúly abban, ahogyan a kormányok kiválasztják azokat az NGO-kat, amelyekkel együtt akarnak dolgozni, addig Magyarországon egyelőre nincs koherens stratégia ezzel kapcsolatban.⁷¹

Az eredmények értelmezése és szakmai ajánlások

A nemzetközi fejlesztés terén a civil szervezeteknek mind a szerepük, mind a hatékonyságuk gyakran erőteljesen különbözik – nemcsak Magyarországon, hanem más közép- és kelet-európai országokban is –, attól függően, hogy kisebbekről vagy nagyobbakról van szó. A nagyobb civil szervezetek általában hatékonyabban működnek, hiszen a többiekénél sokkal inkább rendelkeznek a kutatások elvégzéséhez szükséges erőforrásokkal, szakértelemmel és infrastruktúrával is. Ez pedig lehetővé teszi számukra, hogy olyan fejlesztési projekteket valósítsanak meg, amelyek megbízható adatokon és kutatási eredményeken alapulnak, ami a tevékenységeik hatékonyságát is növeli, és azok célzottabbakká is válnak. Ezzel szemben a kisebb civil szervezetek gyakran küzdenek az erőforrások és a szakértelem hiányával, márpedig az jelentős akadályokat gördít a fejlesztési programok tervezése elé, különösen a kutatásalapú döntéshozatal alkalmazása terén.

A különbségek jól tükröződnek a Magyarországon tevékenykedő nemzetközi fejlesztési NGO-k erőforrásainak, támogatásainak az elosztásában is. 2016 és 2020 között a magyar kormánytól érkezett támogatások 71 százaléka csupán két civil szervezethez került, amelyek a vajdasági és a kárpátaljai projektjeik finanszírozására fordították a

kapott összegeket.⁷² Ez a gyakorlat tovább növelte – és növeli napjainkban is – a kisebb szervezetek hátrányos helyzetét, amelyek nem férnek hozzá a jelentősebb pénzügyi forrásokhoz, és így nem képesek kellő mértékben hozzájárulni a nemzetközi fejlesztési célok eléréséhez. A HAND 2025-ös *AidWatch*-jelentésének összeállítói kilenc hazai civil szervezetet vizsgáltak. A kutatásuk során készített interjúk arra mutattak rá, hogy a magyar civil szervezetek erősen függenek a pályázatoktól – főként a nemzetközi, s különösen az EU által meghirdetettektől. A hazai támogatási rendszer a nemzetközi fejlesztés terén lehetőséget teremtett a magyar civil szervezetek számára is ugyan, ám kiszámíthatatlan és jelentős adminisztrációs terhet ró rájuk.⁷³ A jelen kutatás eredményeit részben árnyalja, hogy a HAND által megkérdezett civil szervezetek bevételeinek a zömét a nemzetközi források teszik ki, márpedig azok segítségével nagyobb projekteket lehet megvalósítani, mint a hazai források révén. A különbségek hátterében áll az is, hogy a két kutatás mintavétele eltérő (a mi kutatásunk 16, míg a HAND 9 szervezetet vizsgált), illetve míg mi a 2022/23-as költségvetésekre kérdeztünk rá, addig a HAND már a 2024-es évre fókuszált. Mindazonáltal az a tény, hogy évről évre változik, illetve változhat a finanszírozási struktúra súlypontja, a hazai támogatási rendszer képlékenységre, változékonyságára, akár kiszámíthatatlanságára mutat rá. A HAND-nak a tavalyi évre vonatkozó eredményei arra engednek következtetni, hogy a hazai kormányzati – elsősorban a *Hungary Helps* Ügynökség által allokált – források nem a magyar, sokkal inkább a célországban működő ottani szervezetekhez kerülnek.

E különbségek áthidalása, a kisebb civil szervezetek támogatása érdekében kulcsfontosságú lépéseket kell tenni, hogy azok is képesek legyenek a nemzetközi fejlesztési munkában való hatékony részvételre. Elsősorban olyan speciális programokra van szükség, amelyek a kisebb NGO-k kiszámítható pénzügyi támogatására és a kutatási kapacitásuk fejlesztésére összpontosítanak. Azok ugyanis lehetőséget biztosítanak számukra, hogy képzéseken vegyenek részt, valamint a szükséges eszközökhöz és finanszírozási forrásokhoz is hozzáférjenek. Ezáltal képesek lesznek arra, hogy a kutatást is beépítsék a projekttervezésükbe, és így eredményesebben reagálhatnak a helyi közösségek igényeire.

Ezenkívül elengedhetetlen a kutatási tevékenységeknek a közvetlen pénzügyi forrásokkal történő támogatása is. A kutatás ugyanis nem csupán megfelelő alapot biztosít a fejlesztési projektek kellően átgondolt megtervezéséhez, hanem a fejlesztési munkák hatásainak a mérését is segíti, s így egyúttal a projektmenedzsmentet javítja és a források elosztását megfontoltabbá teszi. Az így megítélt források elősegíthetik a kutatások és a felmérések végrehajtását, amelyek biztosítják az adatokon alapuló döntések meghozatalát. Emellett az ilyen jellegű támogatások hozzájárulhatnak a hazai egyetemek és kutatóközpontok munkatársainak a terepkutatási tapasztalatszerzéséhez és publikációs eredményességéhez is. A kisebb szervezetek számára rendelkezésre álló kutatási támogatások helyes elosztása jelentősen javíthatja a fejlesztési programok minőségét, és hozzájárulhat a helyi közösségek jobb megértéséhez és hatékonyabb támogatásához.

A szervezetek kutatási kapacitásának a fejlesztése mellett a hosszú távú tervezésük elősegítése és a szakpolitikai döntéshozatalba való aktívabb bevonásuk is fontos feladat. A HAND 2025-ös *AidWatch*-jelentéséből az is kiderül, hogy az általuk megkérdezett NGO-k elégedetlenek a magyarországi támogatottságukkal. A támogató környezetet (*enabling environment*) azok a politikai, jogi és intézményi feltételek alkotják, amelyek lehetővé teszik a civil szervezetek hatékony működését, a feladataik ellátását. Ilyenek például a megfelelő jogszabályi keretek, a finanszírozási lehetőségek, a politikai támogatások (nemcsak az anyagiak, hanem például az egyeztetések is), valamint a társadalmi elfogadottság.⁷⁴ Ráadásul a társadalom sem túlságosan igyekszik támogatni a civilek tevékenységét. Több válaszadó is úgy fogalmazott, hogy „nehéz Magyarországon civil szervezetnek lenni”.⁷⁵

Az állam többéves pénzügyi elköteleződése lehetőséget biztosít arra, hogy a civil szervezetek előre tervezhessenek, és hosszú távon fenntartható projekteket valósíthassanak meg. Ez különösen fontos a komplex fejlesztési kihívások kezelésében, amelyek tartós erőfeszítéseket igényelnek. Az NGO-knak a szakpolitikai döntéshozatalban való aktív részvétele elősegítheti, hogy a fejlesztési programok jobban igazodjanak a helyi igényekhez és körülményekhez. A szükségletek alapján történő segélyezés pedig lehetővé teszi, hogy valóban a leginkább nélkülöző közösségek és régiók részesüljenek a támogatásokból. Az EU-n belüli egyszerűsített adminisztráció, az uniós támogatásokhoz való hozzáférés javítása és a pályázati eljárások egyszerűsítése különösen fontos lépés annak érdekében, hogy a kisebb szervezetek mind jelentősebb szerepet tudjanak vállalni az európai fejlesztési programokban. Mindezek mellett a köz- és a magánszféra közötti partnerségek erősítése tovább növelheti a fejlesztési források diverzifikációját, és fenntarthatóbbá teheti a projekteket.

A történelmi kapcsolatok kihasználása pedig egy olyan lehetőség, amely a kelet-közép-európai államok számára különösen is fontos. Magyarország és más régiók olyan történelmi, politikai és gazdasági kapcsolatokkal rendelkeznek, amelyek segíthetnek a civil szervezeteknek a fejlesztési projektek hatékonyabb végrehajtásában és a kultúrák közötti jobb megértés kialakításában. A külföldi kapcsolatok kihasználása a civil szervezetek számára nemcsak új együttműködési lehetőségeket kínál, hanem hozzájárulhat a régiók közötti erősebb fejlesztési kapcsolatokhoz is.

Összességében elmondható, hogy a kisebb NGO-k kutatási és pénzügyi kapacitásának a megerősítése, valamint a fejlesztési politikák megfelelő irányba történő módosítása elengedhetetlen ahhoz, hogy a kelet-közép-európai régióban sikeres és fenntartható nemzetközi fejlesztési programok valósulhassanak meg. A helyi közösségek valódi igényeire reagáló, kutatásalapú fejlesztési megközelítések alkalmazása, valamint a köz- és a magánszféra közötti partnerségek kiépítése nemcsak a civilek számára biztosít új lehetőségeket, hanem hozzájárul a fejlesztési célok hatékonyabb eléréséhez és a társadalmi igazságosság növeléséhez is.

Következtetések

A jelen tanulmány a magyar civil szervezeteknek a globális Délen játszott szerepét mutatta be, miközben kihangsúlyozta a lehetőségeiket és azokat a kihívásokat, amelyekkel a nemzetközi fejlesztés kontextusában szembesülnek. Annak ellenére, hogy az ezredforduló óta jelentősen megnőtt a civil szervezetek szerepvállalása, közülük sokan, különösen a kisebbek, pénzügyi nehézségekkel és korlátozott kutatási lehetőségekkel küzdenek, ami gátolja a hatékonyságukat és a hatásukat.

A vizsgálódásunk eredménye azt mutatja, hogy a nagyobb és a kisebb civil szervezetek között jelentős különbségek vannak, mivel az előbbieknél jóval kedvezőbb a helyzetük – mind a finanszírozás, mind pedig a kutatásnak a projekttervezés és -végrehajtás érdekében történő hasznosítása szempontjából. Ez a helyzet az olyan célzott támogatási mechanizmusok szükségességére világít rá, amelyeknek a célja az utóbbiak működési és kutatási kapacitásának a növelése. A kapacitásépítési programokba való befektetéssel és a kutatás célzott finanszírozási forrásainak a létrehozásával támogathatjuk az érintett szervezeteket abban, hogy olyan adatvezérelt gyakorlatokat vegyenek át és alkalmazzanak, amelyek javítják a projektjeik eredményeit.

A tanulmány a nem kormányzati szervezetek és az akadémiai intézmények közötti együttműködés előmozdításának fontosságát is hangsúlyozza, amelyre a szakértelemnek és az erőforrásoknak a kutatási kezdeményezésekben való hasznosítása érdekében van szükség. Az ilyen partnerségek ugyanis elősegíthetik a kutatásnak a fejlesztési gyakorlatokba történő integrálását, s ezzel biztosíthatják, hogy a projektek végrehajtói kellően tájékozottak legyenek, és megfelelően tudjanak reagálni a közösségi szükségletekre.

A magyarországi és a kelet-közép-európai fejlesztési törekvések általános hatékonyságának a növelése érdekében elengedhetetlen az olyan támogató szakpolitikai keretek kidolgozása, amelyek lehetővé teszik a hosszú távú tervezést és a finanszírozási kötelezettségvállalást. A nem kormányzati szervezeteknek a politikai döntéshozatali folyamatokba történő bevonása még inkább biztosítja, hogy a források elosztása során figyelembe vegyék azok igényeit.

A szükségletalapú megközelítés alkalmazása és a fejlesztési segélyek jelentőségével kapcsolatos lakossági tudatosság növelése hozzájárulhat a segélyezési források igazságosabb elosztásához. Az uniós finanszírozáshoz való hozzáférés egyszerűsítése, illetve a köz- és a magánszféra közötti partnerségek előmozdítása pedig a finanszírozási források diverzifikálását és a fejlesztési projektek fenntarthatóságát is erősíti.

Összefoglalásként kijelenthető, hogy a kutatási képességek előtérbe helyezésével, a kisebb civil szervezetek támogatásának a fokozásával és a régió belüli együttműködés elősegítésével Magyarország és a kelet-közép-európai államok jelentősen javíthatják a nemzetközi fejlesztési szakpolitikájukat. Ez a széles körű megközelítés nemcsak az NGO-k saját kapacitásait erősíti meg, hanem hozzájárul egy átfogóbb és méltányosabb fejlesztési környezethez is. A felvázolt szakpolitikai ajánlások végrehajtása egy olyan, a jelenleginél sokkal robusztusabb és érzékenyebb fejlesztési ökoszisztéma felé nyitja meg

az utat, amely végső soron mind a támogatandó helyi közösségek számára, mind a nemzetközi együttműködés tágabb céljai szempontjából előnyös.

A kutatásunk során – de annak korlátjain kívül – számos olyan kérdés merült fel, amely további vizsgálatot igényelne a téma mélyebb megértéséhez. Érdemes lenne összehasonlító elemzéseket végezni a V4-országok, illetve az egyéb közép-európai, posztcsocialista államok körében, különös tekintettel a segélyezéssel kapcsolatos politikai akaratra és társadalmi attitűdre. További kutatás tárgyát képezheti, hogy a magyarországi civil szervezetekkel szembeni negatív kormányzati retorika milyen mértékben befolyásolja a segélyszervezetek működését és legitimitását.

Szintén fontos kérdés a civil szervezetek költségvetésének a szerkezete, azaz hogy milyen arányban fordítják a forrásait a saját működésükre, illetve közvetlen szolgáltatásokra. Ennek a vizsgálata nemcsak a működésük átláthatóságát és fenntarthatóságát segítené, hanem lehetőséget adna a hatékonyságuk nemzetközi – különösen a más országokban működő, hasonló profilú szervezetekkel való – összehasonlítására is.

A felsorolt kutatási témák feldolgozása segítene jobban megérteni a fejlesztéssel foglalkozó magyar civil szféra működését és potenciálját, valamint lehetővé tenné a jövőbeni megalapozottabb szakpolitikai döntések meghozatalát.

Jegyzetek

- 1 Harper, Caroline: „Policy Arena: Using Grassroots Experience to Inform Macro Level Policy: An NGO Perspective”, *Journal of International Development*, 9., no. 5. (1997): 771–778. Elektronikusan elérhető: [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-1328\(199707\)9:5%3C771::AID-JID443%3E3.0.CO;2-%23](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-1328(199707)9:5%3C771::AID-JID443%3E3.0.CO;2-%23).
- 2 Hudock, Ann C.: „Institutional Interdependence: Capacity-Enhancing Assistance for Intermediary NGOs in Sierra Leone and The Gambia. *Journal of International Development*, 9., no. 4. (1997): 589–596. Elektronikusan elérhető: [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-1328\(199706\)9:4<589::AID-JID467>3.0.CO;2-9](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-1328(199706)9:4<589::AID-JID467>3.0.CO;2-9).
- 3 Morris, Andrea és Virág Gréta: „Civil terepi beszámoló a Száhel-övezetből”, *Afrika Tanulmányok / Hungarian Journal of African Studies*, 18., no. 2. (2024): 105–124. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.15170/AT.2023.18.2.7>.
- 4 Lorgen, Christy Cannon: „Dancing with the State: The Role of NGOs in Health Care and Health Policy”, *Journal of International Development*, 10., no. 3. (1998): 323–339. Elektronikusan elérhető: [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-1328\(199805/06\)10:3<323::AID-JID424>3.0.CO;2-4](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-1328(199805/06)10:3<323::AID-JID424>3.0.CO;2-4).
- 5 Tvedt, Terje: „The International Aid System and the Non-Governmental Organisations: A New Research Agenda”, *Journal of International Development*, 18., no. 5. (2006): 677–690. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1002/jid.1304>.
- 6 Lewis, David: *The Management of Non-Governmental Development Organizations* (London: Routledge, 2004). Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.4324/9780203002162>.
- 7 Clerkin, Brendan és Quinn, Martin: „Restricted Funding: Restricting Development?”, *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 30., no. 6. (2019): 1348–1364. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1007/s11266-018-00048-6>.
- 8 Bräutigam, Deborah A. és Segarra, Monique: „Difficult Partnerships: The World Bank, States, and NGOs”, *Latin American Politics and Society*, 49., no. 4. (2007): 149–181. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1111/j.1548-2456.2007.tb00395.x>; Cazenave, Bruno és Morales, Jérémy: „NGO Responses to Financial Evaluation: Auditability, Purification and Performance”, *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 34., no. 4. (2021): 731–756. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1108/AAAJ-01-2020-4397>.

- 9 Tvedt: „The International Aid System”.
- 10 Watkins, Susan Cotts, Swidler, Ann és Hannan, Thomas: „Outsourcing Social Transformation: Development NGOs as Organizations”, *Annual Review of Sociology*, 38., no. 1. (2012): 285–315. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-071811-145516>.
- 11 Aniekwe, Chika Charles, Hayman, Rachel és Toner, Anna: „Academic–NGO Collaboration in International Development Research: A Reflection on the Issues”, *SSRN*, <https://doi.org/10.2139/ssrn.2995689> (a letöltés ideje: 2025. október 6.).
- 12 Kitson, Alison, Ahmed, Laila Bana, Harvey, Gillian, Seers, Kate és Thompson, David R.: „From Research to Practice: One Organizational Model for Promoting Research-Based Practice”, *Journal of Advanced Nursing*, 23., no. 3. (1996): 430–440. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.1996.tb00003.x>.
- 13 Jull, Janet, Giles, Audrey és Graham, Ian D.: „Community-Based Participatory Research and Integrated Knowledge Translation: Advancing the Co-Creation of Knowledge”, *Implementation Science*, 12., no. 1. (2017): 150. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1186/s13012-017-0696-3>.
- 14 Graham, Ian D., Logan, Jo, Harrison, Margaret B., Straus, Sharon E., Tetroe, Jacqueline, Caswell, Wenda és Robinson, Nicole: „Lost in Knowledge Translation: Time for a Map?”, *Journal of Continuing Education in the Health Professions*, 26., no. 1. (2006): 13–24. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1002/chp.47>.
- 15 Cornwall, Andrea és Jewkes, Rachel: „What Is Participatory Research?” *Social Science & Medicine*, 41., no. 12. (1995): 1667–1676. Elektronikusan elérhető: [https://doi.org/10.1016/0277-9536\(95\)00127-S](https://doi.org/10.1016/0277-9536(95)00127-S).
- 16 Bender, Katja: „Research–Practice–Collaborations in International Sustainable Development and Knowledge Production: Reflections from a Political-Economic Perspective”, *The European Journal of Development Research*, 34., no. 4. (2022): 1691–1703. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1057/s41287-022-00549-7>.
- 17 Aniekwe, Hayman és Toner: „Academic–NGO Collaboration”.
- 18 Buchy, Marlène és Ahmed, Sara: „Social Learning, Academics and NGOs”, *Action Research*, 5., no. 4. (2007): 358–377. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1177/1476750307083712>.
- 19 Brunese, Priyanka, Lee, Min Kyung, Bessenbacher, Ann, Raman, Arvind és Yih, Yuehwen: „Maximising the Potential of Academic–Practitioner Collaborations in International Development”, *Journal of International Development*, 36., no. 2. (2024): 867–894. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1002/jid.3842>.
- 20 Kitson, Ahmed, Harvey, Seers és Thompson: „From Research to Practice”.
- 21 Sjölund, Simon, Lindvall, Jannika, Larsson, Maria és Ryve, Andreas: „Mapping Roles in Research–Practice Partnerships – A Systematic Literature Review”, *Educational Review*, 75., no. 7. (2023): 1490–1518. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1080/00131911.2021.2023103>.
- 22 Canfield, Katherine, Mulvaney, Kate K. és Chatelain, Chasey D.: „Using Researcher and Stakeholder Perspectives to Develop Promising Practices to Improve Stakeholder Engagement in the Solutions-Driven Research Process”, *Socio-Ecological Practice Research*, 4., no. 3. (2022): 189–203. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1007/s42532-022-00119-5>.
- 23 Brunese, Lee, Bessenbacher, Raman és Yih: „Maximising the Potential”.
- 24 Mathiassen, Lars: „Collaborative Practice Research”, *Information Technology & People*, 15., no. 4. (2002): 321–345. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1108/09593840210453115>.
- 25 Watkins, Swidler és Hannan: „Outsourcing Social Transformation”.
- 26 Mark, James és Apór Péter: „Socialism Goes Global: Decolonization and the Making of a New Culture of Internationalism in Socialist Hungary, 1956–1989”, *The Journal of Modern History*, 87., no. 4. (2015): 852–891.
- 27 Tarrósy István és Solymári Dániel: „Relations with the Global South, Solidarity and Pragmatism in Hungarian Foreign Policy since the 1960s – A Focus on Africa”, *Eastern Journal of European Studies*, 13., no. 1. (2022): 106–122.

- 28 Suha György: „Nemzetközi fejlesztés – hogyan tovább?”, *Polgári Szemle*, 7., no. 2. (2011). Elektronikusan elérhető: http://www.gambia.hu/download/press/Polgari_Szemle_Nemzetkozi_fejlesztzes_20110407.pdf.
- 29 Lighfoot, Simon és Szent-Iványi Balázs: „Reluctant Donors? The Europeanization of International Development Policies in the New Member States”, *Journal of Common Market Studies*, 52., no. 6. (2014): 1257–1272.
- 30 Suha: „Nemzetközi fejlesztés”.
- 31 Lighfoot és Szent-Iványi: „Reluctant Donors?”.
- 32 Lighfoot, Simon: „The Europeanisation of International Development Policies: The Case of Central and Eastern European States”, *Europe-Asia Studies*, 62., no. 2. (2010): 329–350.
- 33 Szent-Iványi Balázs és Tétényi András: „The East-Central European New Donors: Mapping Capacity Building and Remaining Challenges”, *Journal of International Development*, 25., no. 6. (2013): 819–831.
- 34 Lighfoot és Szent-Iványi: „Reluctant Donors?”.
- 35 Horký, Ondřej: „The Impact of Shallow Europeanization of the New Member States on the EU’s Actorness: What Coherence between Foreign and Development Policy?”, in *The European Union and Global Development: An Enlightened Superpower in the Making?*, szerk. Grimm, Sven, Makhan, Davina és Gänzle, Stefan (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012).
- 36 Szent-Iványi Balázs: „Aid Allocation of the Emerging Central and Eastern European Donors”, *Journal of International Relations and Development*, no. 15. (2012): 65–89.
- 37 Uo.
- 38 Szent-Iványi Balázs és Tétényi András: „Transition and Foreign Aid Policies in the Visegrád Countries: A Path Dependant Approach”, *Transition Studies Review*, no. 15. (2008): 573–587.
- 39 Lighfoot és Szent-Iványi: „Reluctant Donors?”.
- 40 Szent-Iványi és Tétényi: „Transition and Foreign Aid Policies”.
- 41 Mikecz Dániel: „Civil Society, Social Movements and Political Participation in Hungary” in *Politics and Society in Hungary*, szerk. Bos, Ellen és Lorenz, Astrid (Wiesbaden: Springer, 2023). Elektronikusan elérhető: https://doi.org/10.1007/978-3-658-39826-2_7.
- 42 Szent-Iványi és Tétényi: „Transition and Foreign Aid Policies”.
- 43 Uo.
- 44 Paragi Beáta és Szent-Iványi Balázs: „Understanding Hungary’s Support for Persecuted Christians: Scrutinising Religious Motives for Giving Aid”, *Progress in Development Studies*, 24., no. 3. (2024): 217–233. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1177/14649934231212712>.
- 45 Szent-Iványi és Tétényi: „Transition and Foreign Aid Policies”.
- 46 HAND Association, „Aid Watch jelentés 2024. Fókuszban a civil szervezetek forrásai: a magyar szervezetek nemzetközi fejlesztési és humanitárius tevékenységeinek kormányzati támogatása”, <https://www.hand.org.hu/wp-content/uploads/2024/02/aidw-web.pdf> (a letöltés ideje: 2025. október 6.).
- 47 Selmeczi Anna: *The Role of the Hungarian Civil Society in Development Assistance and Aid Effectiveness* (Budapest: Center for Policy Studies, Central European University, 2013).
- 48 HAND Association, „Aid Watch jelentés 2024”.
- 49 Uo.
- 50 Szent-Iványi és Tétényi: „Transition and Foreign Aid Policies”.
- 51 Paragi Beáta: „Hungarian Development Policy”, in *European Development Cooperation – In between the Local and the Global*, szerk. Hoebink, Paul (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2010), 195–222. o.
- 52 Uo.
- 53 Forrás: kivonat az AidWatch-jelentésből. HAND Association, „Aid Watch jelentés 2024”, 19–20. o.
- 54 Kiss Judit kutatása. Kiss Judit: *Hungarian International Development Policy in Figures. An Executive Summary* (Budapest: HAND, 2007).
- 55 Uo., 215. o.

- 56 *HAND Association*, „Aid Watch jelentés 2024”.
- 57 Forrás: a szerzők szerkesztése a szervezetek bevallásai alapján
- 58 Tarrósy és Solymári: „Relations with the Global South”.
- 59 Lighfoot, Simon és Szent-Iványi Balázs: „Reluctant Donors? The Europeanization of International Development Policies in the New Member States”, *Journal of Common Market Studies*, 52., no. 6. (2014): 1257–1272.
- 60 Suha: „Nemzetközi fejlesztés”.
- 61 Marsai Viktor: „Csodás barátságok kezdete – frankofón Afrika és Magyarország kapcsolatai a globalizált világban” in *Frankofón Afrika*, szerk. Brucker Balázs és Kruzslíc Péter (Szeged: SZTE Frankofón Egyetemi Központ, 2022). 555–568. o.
- 62 Davies, John-Michael és Swiss, Liam: „Need, Merit, Self-Interest or Convenience? Exploring Aid Allocation Motives of Grassroots International NGOs”, *Journal of International Development*, no. 32. (2020): 1324–1345. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1002/jid.3505>.
- 63 Uo.
- 64 Paragi és Szent-Iványi: „Understanding Hungary’s Support”.
- 65 *HAND Association*, „Aid Watch jelentés 2024”. 19. o.
- 66 Forrás: a szerzők szerkesztése.
- 67 Forrás: a szerzők szerkesztése.
- 68 Forrás: szerzők szerkesztése.
- 69 Forrás: szerzők szerkesztése.
- 70 Forrás: szerzők szerkesztése.
- 71 *HAND Association*, „Aid Watch jelentés” 2024.
- 72 Uo.
- 73 *HAND Association*, „Aid Watch jelentés 2025. A támogató környezet értékelése: a nemzetközi fejlesztéssel és globális neveléssel foglalkozó magyar civil szervezetek tapasztalatai”, <https://www.hand.org.hu/wp-content/uploads/2025/02/HAND-AidWatch-2025-web.pdf> (a letöltés ideje: 2025. október 6.).
- 74 Uo.
- 75 Uo., 17. o.